

3. Запрыгаев С. А. Системы высшего образования России и США // Вестник ВГУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/educ/2001/01/Zapryagaev.pdf>
4. Кривой Я. Три кити правничого Гарварду // Юридична газета. – 2007. – №36. – С. 18.
5. Крячко Ю. М. Українська вища освіта потребує серйозного реформування. Міркування і пропозиції у контексті підготовки нової редакції Закону України «Про вищу освіту». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/25/html>
6. Наказ Міністерства освіти України (від 02 червня 1993 р. №161, м. Київ) «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/student/studying/pravo/1993nak_161.html
7. Олендр Т. М. Світові рейтинги університетів як механізм оцінювання якості вищої освіти // Освіта для стійкого розвитку: формування готовності педагогічних кадрів: зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 квітня 2009 р. / Ін-тут педагогіки АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України, ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль: Вектор, 2009. – С. 32-33.
8. Освітній портал «Як отримати освіту в США». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/abroad/articles/14.html>
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 року №548 – р 2182 Про схвалення концепції Державної цільової програми «Наука в університетах» на 2008 – 2012 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdo.kiev.ua/files/db.php?god=2007&st=2182>
10. Bio 2010: transforming undergraduate education for future research biologists / Committee on Undergraduate Biology Education to Prepare Research Scientists for the 21st Century, Board on Life Sciences, Division on Earth and Life Studies, the National Research Council of the National Academies, 2003. – 192 p.

В статье проанализированы основные аспекты функционирования американской системы высшего образования. Определены весомые факторы конкурентоспособности высших учебных заведений США. Отражены особенности становления и организации учебного процесса Гарвардского университета как первого среди высших учебных заведений США и сегодня мирового лидера среди современных университетов.

Aspects of functioning of American system of higher education have been analyzed in the article. Important factors of competitiveness of the higher educational establishments in the USA have been determined. The article deals with the peculiarities of the development of Harvard University (the first among other higher educational establishments in the USA and the world leader with modern universities) and the organizing of the educational process in it.

УДК 378 [430]

Отрощенко Л. С.

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглянуто реформи у системі вищої освіти Німеччини у контексті Болонського процесу. Проаналізовано тенденції розвитку вищої освіти Німеччини у рамках інтернаціоналізації освіти країни.

Постановка проблеми. Німецька система освіти, у тому числі й вища, починаючи з першої половини ХІХ століття, безумовно, вважається однією з кращих у світі [1, с. 98].

Ефективність вищої освіти Німеччини зумовлюється низкою чинників, а саме: підвищенням статусу та якості вищої освіти; базуванням системи вищої освіти на трьох засадах: науковому дослідженні, навчанню та практиці; залученням вищого відсотка молоді до отримання вищої освіти; орієнтацією структури та змісту начальних планів та програм на міжнародні перспективи та європейські стандарти; орієнтацією навчального процесу на отримання практичних навичок; зростаючою ініціативою по підтримці міжнародних проектів; гнучкістю в організації навчального процесу; здатністю вищих навчальних закладів швидко реагувати на потреби економіки, що постійно змінюються; акцентом на вивчення фундаментальних дисциплін, необхідних в багатьох професіях, а не на здобуття вузькоспеціальних навичок; мобільністю студентів за рахунок навчання та проходження практики за кордоном; розширенням можливостей для вивчення іноземних мов; введенням національних рамок кваліфікацій тощо.

Слід відмітити, що в історії розвитку німецької вищої освіти завжди існували періоди, під час яких відбувалися вирішальні зміни у завданнях вищої освіти, її організаційній структурі. Нині німецька система вищої освіти перебуває у глибокосяжному процесі оновлення, що вже приносить перші успіхи – Німеччина посідає третє місце в світі серед країн, привабливих для іноземних студентів, є однією з найулюбленіших країн для міжнародних досліджень [4, с. 117].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не можна не погодитись із Джессікою Гут, докторантом Центру з вивчення законодавства й політики в Європі Лідського Університету, яка зазначає, що, все, що відбувається сьогодні в університетському навчанні й викладанні Німеччини, в менеджменті й маркетингу освіти, в основному пов'язано з Болонським процесом або з імпульсами, які він породив. Пані Гут зазначає, що Болонський процес може стати основою для удосконалення системи вищої освіти Німеччини [2, с. 85]. Слід зазначити, що Німеччина була одним із ініціаторів й залишається активним учасником Болонського процесу.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в аналізі процесу реформування вищої освіти Німеччини у контексті Болонського процесу.

Виклад основного матеріалу. Як зазначено у матеріалі лекції науково-методичного центру вищої освіти Міністерства Освіти України, «Болонським процесом прийнято називати діяльність Європейських країн, що спрямована на те, щоб зробити узгодженими системи освіти цих країн. Основний зміст Болонської декларації полягає у тому, що країни-учасниці зобов'язалися до 2010 привести свої освітні системи у відповідність певному єдиному стандарту» [3, с. 6], що дасть змогу забезпечити професійну мобільність, прозорість, сумісність та порівнянність системи вищої освіти на Європейському ринку праці та водночас підвищити якість освіти.

На нашу думку, дуже корисним є досвід Німеччини, де вже декілька років у 22 вищих навчальних закладах працюють спеціальні консультанти з питань Болонського процесу. Ці фахівці надають поради та спостерігають за змінами. Результати узагальнюються Конференцією ректорів і президентів вищої школи (нім. Hochschulrektorenkonferenz) та доводяться до відома інших вищих навчальних закладів для того, щоб вони також мали змогу отримати корисний досвід.

Розглянемо, які саме зміни відбуваються в системі вищої освіти країни під впливом Болонського процесу.

Перш за все зазначимо, що змінені загальні умови як на національному рівні (нові кваліфікаційні вимоги на ринку праці, постійні зміни попиту на освіту), так й на міжнародному рівні (зростаюча міжнародна конкуренція у сфері вищої освіти) стали причиною того, що німецькі ВНЗ замислились про новий порядок навчання. Все це привело до доповнення до Рамкового закону про Вищу Освіту (нім. Hochschulrahmengesetz) від 1.1.1999 року, який ввів дипломи бакалавра та магістра у німецьку систему вищої освіти. З того часу ВНЗ відкрили велику кількість спеціальностей, що передбачають можливість отримання цих кваліфікаційних рівнів. Так,

наприклад, в університеті м. Геттінген пропонується нова спеціальність «Міжнародна економіка», по закінченню якої (після 6 семестрів навчання) студенти отримують диплом бакалавра економіки (англ. Bachelor of economics). Навчання може бути продовженим ще на 4 семестри, по закінченню яких студенти отримують диплом магістра Міжнародної економіки (англ. Master of International Economics). Введення таких навчальних програм передбачає скорочення періоду навчання, більш плавний перехід до начала професійного життя, конкурентоспроможність на світовому ринку праці.

Наступним прикладом реформування системи вищої освіти Німеччини у контексті Болонського процесу є введення кредитно-модульної системи (нім. Modularisierung), згідно з якою зміст навчання поділяється на окремі навчальні елементи (модулі), що, як правило, закінчуються в кінці семестру складанням іспиту та нарахуванням кредитів. Модуль складається із тематично пов'язаних лекцій, семінарів та практичних занять.

На думку німецьких педагогів, позитивним введенні кредитно-модульної системи у вищу освіту Німеччини є:

- структура навчання має наглядний вигляд для студентів;
- спрощена процедура зміни ВНЗ за рахунок визнання результатів іспитів;
- на міжнародному рівні (у першу чергу на європейському) підтримується мобільність, адже під час використання кредитно-трансферної системи ECTS відбувається зарахування результатів іспиту однаковою кількістю кредитів.

У системі вищої освіти Німеччини відбуваються не лише вищезгадані реформи, а також інші процеси, що виникають під впливом відносин з іншими країнами світу. У першу чергу, це стосується процесів глобалізації та інтернаціоналізації освіти.

Німецький професор Клаус Хюфнер, голова консультативного органу UNESCO-CEPES, зазначає, що перехід від державного регулювання до ринкових механізмів не можна розглядати поза процесом інтернаціоналізації вищої освіти Німеччини, що розпочався у 1999 р. у межах приєднання країни до Болонського процесу, орієнтованого на створення загальноєвропейського простору вищої освіти, а також відповідно до Загальної угоди про торгівлю послугами ВТО (GATS), у якій вища освіта розглядається як послуга, призначена для продажу [5, с. 97]. Щодо глобалізації, то у дисертаційному дослідженні німецького дослідника Фаді Мозена знаходимо визначення глобалізації в економічному сенсі, як «зростаюче переплетіння економік різних країн у торгових стосунках, процесів виробництва та фінансових трансакцій, а також відносно вільна мобільність факторів виробництва між економічними системами окремих країн» [6, с. 64].

Крім економіки, під впливом глобалізації знаходяться інші сфери суспільного життя Німеччини, а саме політика, освіта тощо. Так, у політиці зростають міжнародні зв'язки між країнами. На зміну національним організаціям та інститутам приходять наддержавні системи, а також зростає роль міжнародних керівних організацій.

Що стосується освіти, то, як зазначає Наукова Рада Німеччини (нім. Wissenschaftsrat), у своїх рекомендаціях щодо інтернаціоналізації освіти країни, вплив процесів глобалізації простежується в інтернаціоналізації освіти, що «має два головних прояви: навчання за кордоном та інтернаціоналізація змісту навчання» [7, с. 41]. Такої ж думки Клаус Хюфнер, який зазначає, що «оцінити інтернаціоналізацію вищої освіти можна за двома показниками: за часткою іноземних студентів, які навчаються у Німеччині, а також за часткою німецьких студентів, які навчаються за кордоном» [5, с. 113]. За даними Федеральної статистичної служби, Німеччина – одна з найулюбленіших країн для навчання. Приблизно 250 000 іноземних студентів навчаються у німецьких вищих навчальних закладах. Це на 70 % більше, ніж у 1995 році. Зараз, більш ніж кожен десятий студент у Німеччині – іноземець, переважно зі Східної Європи та Китаю. У рейтингу найбільш популярних для навчання країн Німеччина посідає третє місце після США та Великої Британії. Із загальної кількості у 2.73 мільйона студентів світу, що навчаються за кордоном, частка німецьких студентів складає 9,5 % [4, с. 121, 128]. Такому успіху німецька вища школа завдячує спільним зусиллям ВНЗ і політики країни. Разом з

вищими навчальними закладами Німеччини, уряд країни кілька років тому розпочав у світі кампанію з метою пропаганди німецьких ВНЗ. Крім того, чимало університетів та спеціальних вищих шкіл за допомогою держави почали засновувати за кордоном партнерські вищі школи, зокрема у Сінгапурі (Технічний Університет Мюнхена), в Каїрі (Університети Ульма і Штутгарта) й в Сеулі (Веймарська вища музична школа). Основну відповідальність за ці зарубіжні ініціативи бере на себе, як правило Німецька служба академічного обміну (DAAD), що сприяє обміну студентами й науковцями в усьому світі. DAAD має власні відділення, викладачів або об'єднання колишніх стипендіатів служби у понад сотні країн світу. Також DAAD ініціювала заснування відділень при німецьких ВНЗ, де викладання ведеться іноземною мовою (найчастіше англійською) [4, с. 129].

Іншою суспільно-демографічною особливістю сучасного розвитку Німеччини є прийняття на роботу іноземних кваліфікованих працівників, що призводить до необхідності володіння конкурентоспроможним рівнем підготовки вітчизняних випускників. Саме тому, вища освіта Німеччини базується на компетентнісних засадах. Втілюючи в життя слова колишнього президента Німеччини Ріхарда фон Вайцекера «техніка сьогодення – хліб завтрашнього дня», у 2005 році в Німеччині було прийнято новий імміграційний закон, що усунув бюрократичні перешкоди, що заважали іноземним дослідникам та їх сім'ям знайти гідну роботу в Німеччині.

У рамках інтернаціоналізації освіти Німеччини простежуються такі тенденції розвитку вищої освіти країни:

- Орієнтація структури та змісту початкових планів та програм на міжнародні перспективи. Так, згідно з статистичними даними, з 1998 року у німецьких університетах та спеціальних вищих навчальних закладах введено біля 400 нових спеціальностей міжнародного зразка.
- Зростаюча ініціатива з підтримки міжнародних проектів з метою обміну досвідом по забезпеченню якісної освіти у ВНЗ. Як зазначає Клаус Хюфнер, німецькі ВНЗ, особливо спеціальні вищі школи (нім. Fachhochschulen), впровадили низку спільних програм з іншими європейськими ВНЗ, задовольняючи потреби міжнародного співробітництва [5, с. 113]. Варто зазначити, що Німеччина є активним учасником таких відомих Європейських програм по сприянню освіті протягом життя, як Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig, Jean Monnet, Carlo-Schmid-Programm та інших.
- Зростаюча мобільність студентів за рахунок навчання та практики за кордоном. Але слід зазначити, що навчання за кордоном доки ще не має широкої популярності серед німецьких студентів. За даними Клауса Хюфнера, у 1999 році за кордоном навчалось близько 45600 німецьких студентів (близько 2,4 % загальної кількості студентів), із яких більш ніж 40 % виїхало у Великобританію, і близько 35% – у ближні країни ЄС: Австрію, Францію і Швейцарію [5, с. 114].
- Підвищення можливостей для вивчення іноземних мов, особливо англійської мови, що реалізуються не лише під час інтенсивного вивчення іноземних мов у ВНЗ, а також під час проходження практики та навчання за кордоном у рамках обміну між ВНЗ-партнерами та отримання подвійного диплому.
- Впровадження національних рамок кваліфікацій з урахуванням головних принципів міжнародних рамок кваліфікацій.

Висновки. На нашу думку, вивчення досвіду реформування вищої освіти Німеччини в умовах глобалізації та інтернаціоналізації соціальних процесів в Європі та світі, створення загальноєвропейського освітнього простору позитивно вплине на реформування освітньої системи в Україні. Крім того, прогресивні ідеї досвіду Німеччини можуть бути корисними й актуальними для нашої країни в умовах приєднання України до європейського освітнього й наукового простору на засадах рівноправного партнерства.

Література:

1. Бурма К.М. Порівняльний аналіз форм професійної підготовки соціальних педагогів Німеччини в різних типах шкіл [Текст] / К.М. Бурма // Соціальна педагогіка:

теорія та практика. – 2008. – № 2. – С. 98-102.

2. Гут Д. Болонський процес: вплив реформи вищої освіти на структуру та організацію докторантури Німеччини [Текст] / Д. Гут // Вища школа. – 2007. – №3. – С. 85-94.

3. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес/ Матеріали до першої лекції «Модернізація вищої освіти України і Болонський процес» / Київ: Міністерство Освіти і Науки України, 2004. – 24 с.

4. Факти про Німеччину/ Frankfurt am Main: Societas-Verlag, 2008. – 192 с.

5. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині [Текст] / К. Хюфнер // Вища школа. – 2005. – № 6. – С. 97-117.

6. Mohsen F. Internetbasierte Lehr-/ Lernmethoden für die wirtschaftswissenschaftliche Hochschulausbildung. Konzeption und prototypische Implementierung am Beispiel eines Planspiels: Dissertation zur Erlangung des wirtschaftswissenschaftlichen Doktorgrades der wirtschaftswissenschaftlichen Fakultät der Universität Göttingen/ F. Mohsen. – Göttingen, 2002. – 238 S.

7. Wissenschaftsrat: Internationalisierung/ Bonn, 1992. – S. 41-57.

В статтє рассматриваются реформы в системе высшего образования Германии в контексте Болонского процесса. Анализируются тенденции развития высшего образования Германии в рамках интернационализации образования страны.

In the paper reforms in the German higher education system in the context of Bologna process are considered. Tendencies of the German higher education development in the context of country's education internationalization are analyzed.

УДК 37: 008

Я. Полякова

КОНЦЕПЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ («ТОЛЕДСЬКІ ПРИНЦИПИ»)

Стаття присвячена проблемам релігійної освіти в сучасній Європі. Автор детально аналізує концепцію релігійної освіти в Європі, розроблену під керівництвом Організації з безпеки і співробітництва в Європі, відому як «Толедські принципи».

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бурхливі міграційні процеси в сучасній Європі й пов'язане з ними зростання етнічного, культурного та релігійного розмаїття змушують по-новому поглянути на систему релігійної освіти. Якщо раніше навчання релігії в більшості європейських держав було, в основному, справою релігійних громад, то на сучасному етапі роль держави принципово змінюється. Саме держава покликана взяти на себе систематичне знайомство школярів з основами різних релігійних традицій. Численні міжнародні документи підкреслюють, що представники інших релігій і культур сприймаються як "інші", "чужі", що приводить до міжрелігійної напруги, появи шкідливих стереотипів, ворожнечі й може обернутися трагічними наслідками, чому вже є чимало прикладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.

Історія питання. Діяльність міжнародних організацій в області релігійної освіти.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі. Для історії ОБСЄ і її розвитку характерне прагнення до діалогу й розуміння між різними релігіями. З моменту її створення як Конференції до безпеки й співробітництва в Європі в 1975 р. з метою зближення учасників «холодної війни», що на сьогодні є найбільшою в світі регіональною організацією по безпеці, ОБСЄ зробила значний внесок у розробку питань прав людини,